

ERIKA BRTÁŇOVÁ*

Prírodná katastrofa ako príležitosť k náprave¹

BRTÁŇOVÁ, E.: Natural Disaster as an Opportunity for Remediation. *Slavica Slovaca*, 56, 2021, No 3, pp. 359-365 (Bratislava).

The paper is devoted to the textual analysis of the sermon *Sincere Encouragement to True Repentance and Prayer* (Věrné probuzení k pravému pokání a modlení), presented by Bohuslav Mezibrodský in the community of Lowland Slovak evangelicals in the village of Eška (Hungarian Öskü) in September 1749. The subject of the sermon is an unusual natural phenomenon – the arrival of locusts, which caused existential fears among the inhabitants and caused huge confusion among them. The same subject was elaborated by Matej Markovič senior in the poetic composition *The Mourning Song about the Grasshoppers* (Smutná pieseň o kobyľkách, 1749), the analysis of which will serve us as a model.

Slovak literature, Lowland, 18th century, Preaching, Sermon, Textual analysis, Matej Markovič senior, Bohumil Mezibrodský.

Organickou súčasťou slovenskej literatúry je aj slovenská dolnozemska literatúra, ktorá vzniká v prvej polovici 18. storočia. Je výsledkom sťahovania Slovákov „z preľudneného a menej úrodného severu Uhorska do jeho južnejších častí, na Dolnú zem“ (dnes územie Maďarska, Rumunská a Vojvodiny v Srbsku). Presídľovanie sa zintenzívňuje, keď sa po uzavretí mierovej zmluvy s Osmanskou ríšou (1699) a po potlačení protihabsburského povstania Františka II. Rákociho (1711) konsolidujú vnútorné pomery v krajine. Do roku 1750 opustilo územie Slovenska približne 15 až 20-tisíc slovenských poddanských rodín.² „Dolnozemskí Slováci takmer od prísťahovania do týchto rovinných priestorov začali vytvárať a upevňovať vlastnú etnickú a kultúrnu identitu. V tom mali výdatnú pomoc od intelektuálov, prevažne kňazov a učiteľov, zo Slovenska, ktorí dali základy slovenskej dolnozemskej kultúry.“³ Vzdelanci povolani do novovzniknutých slovenských obcí včleňovali „toto odtrhnuté spoločenstvo do kultúrnej sféry celoslovenskej mnohými prostriedkami upevňujúc na Dolnej zemi povedomie, že i tieto časti národa tvoria jednotu s časťou národa doma“.⁴ Účinným prostriedkom na udržanie etnickej a kultúrnej jednoty bolo kázané a tlačené slovo.

Slovenskú dolnozemska literatúru so slovenským literárnym celkom spája spoločná duchovná tradícia manifestovaná jazykom.⁵ Na druhej strane diela, ktoré vznikajú v dolnozemskej prostredí, majú aj svoje špecifiká, autori v nich neraz stvárajú odlišné životné skúsenosti.⁶ Touto tematickou inakosťou sa v staršom období vyznačujú diela inšpirované prírodnými danosťami Dolnej zeme. Nezvyčajný prírodný úkaz, prilet kobyľiek, ktoré sa v dolnozemskej krajine objavili v rokoch 1748 a 1749, ochromil život presídlených Slovákov tak veľmi, že sa stal námetom prác dvoch evanjelických farárov – Mateja Markoviča st. a Bohumila Mezibrodského.

* Doc. PhDr. Erika Brtáňová, CSc., Ústav slovenskej literatúry SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava.

¹ Štúdia patrí k výsledkom riešenia projektu APVV-18-0032 s názvom „Mytologické predstavy o svete v naratívnych prameňoch na Slovensku v systéme slovenských jazykových a kultúrnych vzťahov“.

² Mrva, I.: Novoveké Uhorsko. In Segeš, V. – Mrva, I.: Dejiny Uhorska a Slováci. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 205.

³ Harpáň, M.: Dolnozemska básnická vetva. In Harpáň, M.: *Ars Poetica Pannonica*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2014, s. 47.

⁴ Mráz, A.: Rozhovory o juhoslovenských Slovákoch. Bratislava: Pravda, 1948, s. 21.

⁵ Harpáň, M.: Niekoľko poznámok o literatúre juhoslovenských Slovákov. In Harpáň, M.: *Zápas o identitu*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2014, s. 34.

⁶ Harpáň, M.: Singulár a plurál slovenskej literatúry na Dolnej zemi. In Harpáň, M.: *Niekoľko poznámok...*, c. d., s. 24.

Na Markoviča ako pozoruhodnú autorskú osobnosť už dávnejšie upozornil literárny historik Štefan Krčméry: „V Matejovi Markovičovi, kňazovi sarvašskom a autorovi mnohých didaktických skladieb veršovaných je viac, než sa v ňom hľadáva.“⁷ Do dolnozemského Sarvaša v Bekešskej stolici prišiel Markovič v roku 1734 a o dve desaťročia neskôr ho seniorátny konvent zvolil za peštiansko-bekešského seniora. Dodnes je oceňovaný tiež ako prvý historik tohto kraja a známy je aj svojím slovanským povedomím, ktoré prejavil vo veršovanej učebnici dejepisu *Kratičká historie království uherského ve verších* (1745).⁸ Naproti tomu o Mezibrodského účinkovaní vieme povedať s určitosťou iba to, že pochádzal z Modry a bol farárom v obci Eška (maďarsky Öskü) vo Vespřešskej stolici.⁹

Kritickú časovú udalosť, ktorá v obyvateľoch vyvola existenčné obavy a spôsobila medzi nimi obrovský zmätok, Markovič a Mezibrodský zaznamenali v žánrovo odlišných textoch. Markovič ju zachytil vo veršovanej skladbe *Píseň truchlivá o kobylkách* (1749), ktorú napísal v tradičnom dvanásťslabičnom verši a ku ktorej pripojil aj nápev známej duchovnej piesne *Proč ten svet bojuje*.¹⁰ Rozbor Markovičovho textu, ktorý sme už pred časom urobili, nám bude slúžiť ako modelový.¹¹ Mezibrodský sa spomínanej mimoriadnej udalosti venoval na podstatne väčšej textovej ploche v príležitostnej kázni *Věrné probuzení k pravému pokání a modlení* (1749)¹², ktorej rozsah ale nepovažoval za celkom postačujúci na znázornenie všetkých jej okolností: *kdybychom wssecky přijpadnosti o něm wyprawowati chtěli, které, gak na našem mjestě zvlášttně, tak i ginde se zgewugj, ne gedno kázanj, ne krátkau píseň, ale celé knihy a kroniky bychom o něm sepsati mohli*. Obidvaja autori kreovali svoje príspevky z rovnakou intenciou. Nešlo im len o zachytenie vonkajších prejavov prírodnej pohromy a jej katastrofických následkov, ale ich úsilie smerovalo hlavne k odkrytiu duchovných príčin tejto hraničnej udalosti a k poukázaniu na spoľahlivé východisko z krízy, v ktorej sa so svojimi farníkmi náhle ocitli. Ich texty veľmi dobre ilustrujú jeden z podstatných ideových prvkov baroka, ktorým bolo úsilie duchovných o mravné zušľachtenie členov cirkevných spoločenstiev prostredníctvom účinnej realizácie náboženskej výchovy.¹³

Z dôvodu náboženskej edukácie napísal Markovič v domácom jazyku aj dve staršie práce – nábožensko-vzdelávací spis *Jelen dychtící po tekutých vodách, aneb svatý otčenáš* (1746) a zbierku duchovných piesní *Řvání jelenovo* (1747). Publikácie spája biblický obraz jeleňa, pri ktorého voľbe veľmi efektne využil Markovič pôvod miestopisného označenia Sarvaša (maď. *sarvas* – jeleň). V postave jeleňa zosobnil ideál kresťanskej zbožnosti, ktorý mal byť pre sarvašských evanjelikov vzorom: *Měg vlastnosti gelenovy na sobě a přirozenj geho praukaž skutkem*.¹⁴ Prírodné zvláštnosti Sarvaša a jeho okolia vyložil obsérnejšie v latinskom spise *Brevis relatio*

⁷ Krčméry, Š.: Osemnásťe stolie. In: Literárny archív 1967. Martin: Matica slovenská, 1967, s. 32.

⁸ Knichal, O.: Zvony dolnozemské. (Portréty a úvahy.) Budapešť: Celoštátna slovenská samospráva a Združenie slovenských spisovateľov a umelcov v Maďarsku, 1996, s. 8; Jančovic, J.: Vyorali hlboké dolnozemské brázdy. Nadlak: Vydavateľstvo Ivana Krasku, 2009, s. 13.

⁹ MEZIBRODSZKI (GOTTLIEB) (heslo) In: Horányi, A.: Nova memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum. Pars I, A-C. Pestini: Kilian, 1795, s. 609.

¹⁰ Píseň truchlivá o Kobylkách, které L. P. 1748. do Vher přiletely. Skrze Matěge Markowitze složená, a s Modlitbaur proti nim wytisštěná. Wytisštěná v Presspurku v Frantisska Antonjina ., 1749, [8] s.

¹¹ Brtňanová, E.: Niekoľko poznámok k časovej veršovanej skladbe Mateja Markoviča, st. In Brtňanová, E.: Na margo staršej literatúry. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry, 2012, s. 61-75.

¹² Píseň truchlivá o Kobylkách, které L. P. 1748. do Vher přiletely. Skrze Matěge Markowitze složená, a s Modlitbaur proti nim wytisštěná. Wytisštěná v Presspurku v Frantisska Antonjina Royera, 1749, [32] s.

¹³ Vašica, J.: České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu. Brno: Atlantis, 1995, s. 264.

¹⁴ [Markovič, Matej]: Předmluva. In: Gelen Dychtící po tekutých vodách, aneb Svatý Otčenáš Milého Mého Krysta Pána, obssrnejši wylóžený, a na tolik Modlitieb, kolik Proseb se v něm obshuge, snážnau pilnostj, pro Sprostých co

de natura et indole regionis campestris (Krátka správa o prírode a o vlastnostiach rovinatého kraja, 1748). V diele medziiným píše o zlom ovzduší zapríčinenom vyliatím rieky Kereš v čase letných horúčav a o jeho negatívnych účinkoch na zdravie obyvateľov, o výskyte rôznych ochorení (malária, epilepsia a melanchólia). Ale pochvalne sa vyjadruje o prírodných zdrojoch regiónu: *Kraj to teda na požívatinu prebohatý a polia sú také úrodné, že ich nikdy ani hnojiť, iba rok čo rok pluhy do zeme pozapínať, a ona zem bohatú úrodu svojmu pánovi prinesie*.¹⁵ Výhody dolnozemskeho prostredia – úrodnú pôdu a hojnosť lesnej zveri v uvedených prácach interpretuje z duchovného hľadiska ako prejav mimoriadnej Božej priazne, ktorej sa dostalo slovenským evanjelikom po usídlení v Sarvaši.

Pre Mezibrodského je to prvá publikácia v domacom jazyku, lebo, ako uvádza v dedikácii svojej kázne, napísal ju v slovenčine ako svoju literárnu prvotinu a z vďačnosti za nadobudnuté jazykové zručnosti ju venoval modranskému farárovi Pavlovi Jakobeimu ako *swému mnohowážnému pánu patronu, a w slowenské řeči nápomocnjku*. O P. Jakobeim (1695 – 1752), ktorý na gymnáziu v Modre cibril jazykový prejav budúcich učiteľov a kazateľov tak prikladne, že sa ho rozhodli nasledovať učiteľia aj na iných školách, sa zmieňuje Bohuslav Tablic v druhom zväzku svojej literárnohistorickej syntézy *Pamětí* (1807): *Rzeči nassj Slowenské zwelebenj a rozsšjřenj horliwě hledal, odkud Modranskému žakowstwu sám ortografii předkládal, a wseligak swému národu prospěti se snažil. Aby tohoto geho chwalitebného příkladu Sl. Bož. Kazatelé, y w giných městech, gessto gymnazyja magj, nasledovali*.¹⁶

Mezibrodského kázeň je plodom dobového jazykového úzu a literárnej kultúry. Z hľadiska dejín literatúry je dôležité pripomenúť, že v 17. a 18. storočí tlačaná kázeň predstavuje populárnu formu zbožného čítania. Pred publikovaním obvykle prešla značnou rekonštrukciou, pridali sa učené citáty a odkazy.¹⁷ Jej recipientmi boli rovnako duchovní ako širšia verejnosť. S týmto vedomím Mezibrodský text svojej kázne koncipuje a uverejňuje. Kážňou sleduje štyri kľúčové ciele: chce poučiť o spasení, vystríhať pred hriechom, pripomenúť čas obrátenia sa k Bohu a potešiť nádejou na víťazstvo.

Kázeň sa vyznačuje barokovou poetikou. Východiskové myšlienky zapracúva Mezibrodský už do jej názvu. Obsahovo sa zameriava na krízový stav, do ktorého sa Uhorsko dostalo. Úprimne povzbudzuje k pokániu a modlitbám, ktoré vidí ako spôsob riešenia krízy: *Wěrné Probuzenj k prawému Pokánj a Modlenj za odwráčenj pokut Božských w Uhřjch se zgewugjých, a z částky giž zgewených w nezčislném množstwj kobylek neslýchaných*. Na titulnom liste uvádza aj informácie o lokalitách a čase výskytu kobylek. Kým v Tolňanskej, Šomodskej a ďalších stolicích sa kobylky objavili už v roku 1748, vo Vešprímskej stolici a v Eške v podstatne väčšej sile až v lete 1749. Hoci Mezibrodský predniesol kázeň v 17. nedeľu po Svätej Trojici, čiže 28. septembra, nejde o typickú nedeľnú kázeň, ktorá vychádza z tradičnej lekcie z evanjeliového a epištolickeho textu.¹⁸ Namiesto nedeľnej kázne vytvoril príležitostnú kázeň, ktorej textovým základom je

neysprostěgi rozebrany; s Přidawkem Pjsnj některých, tehož Autora, y Modlitbiček vžitečných w nově složených. Léta Páně 1746.

¹⁵ Krátká správa Mateja Markoviča o prírode a o vlastnostiach rovinatého kraja, ktorý dve veľmi dobre známe dácke rieky Marusius (Maruša) a Chryzsius (Körös), ako kraj hojne navštevovaný, obtekajú. 1748. Preložil a na vydanie pripravil J. Sirácky. In: Dolnozemský Slovák, 1997, roč. 17, č. 3, príloha, s. 8.

¹⁶ Tablic, B.: Paměti Česko-Slowenských Basnjřřw, aneb Werssowcůw, kteřřj se buďto w Vherské zemi zrodili, aneb aspoň w Vhřřjch žiwi byli. Citujem podľa faksimilé Martin : Matica slovenská, 1972, s. 144.

¹⁷ Strom, J.: Pietism and Revival. In Eijnatten, J. van (ed.): Preaching, Sermon and Cultural Change in the Long Eighteenth Century. Leiden – Boston: Brill, 2009, s. 176-177.

¹⁸ „Lutheran churches still followed the traditional lections for the Gospels and Epistles that were to form the textual basis for Sermons on Sundays and church holidays, but other sermons offered ample opportunities for preaching were considerable, usually requiring several sermons a week, and often many more.“ In Strom, J.: Pietism and Revival, c. d., s. 175. O perikopickom systéme píše tiež Július Filo v článku Perikopické poriadky, ktoré používame... (In: Služba slova, 2020, roč. 69, č. 1, s. 6-8).

verš zo starozmluvnej knihy, z Piatej Mojžišovej knihy (28, 38), indikujúci nálet kobyliiek.¹⁹ Podľa homiletických pravidiel ju kompozične rozčlenil na štyri tematické zložky: *Předmluva – Text – Přístup – Výklad*, ktoré pospájal krátkymi modlitebnými povzdychmi a prosbami.

Předmluva plní funkciu akéhosi generálneho úvodu. Mezibrodský v nej predkladá hrubý koncept kázne. Na jednej strane hovorí všeobecne o hriechu, ktorého sa dopúšťajú veriaci tým, že neprijímajú Božiu milosť, rozptýľujú sa pozemskými vecami, a tak popudzujú Boha k hnevu a k odplate za svoje hriechy. Na druhej strane vysielal apel svojim farníkom, aby nezabúdali na dobrodenie, ktoré im Boh preukázal poskytnutím hmotného zaopatrenia v kraji, ktorý sa stal nezaslúžene ich novým domovom. *Nábožnj křesťané! Právě takové wogsco Božj, totiž kobyly nesyľchané se zgewuj, a již v samém skutku se zgewily y w nassj milé vlasti w kragině vherské, zwlásstně w nassem poli herčekém, w kterém nám Pán Bůh tak hogné požehnánj byl provkázal, že od mnoha lét y stařj lide takového požehnánj newiděli. Ale gako předesslého roku z dopusstěnj Božjho, ozymné sátj, zwlásstě pak psenice čistá, v konopě plané, wenkoncem se proměnila, tak tohoto léta wssecko to hogné požehnánj, které giž s radostj mělo shromážďeno býti, kobyly sežraly.* Mezibrodský odkrýva motív Božej odplaty za hriech. Hovorí, že pohroma sa udiala pre *welikau newděčnost k Slowu a poslům gehu* a tiež pripomína, že zaslužený trest možno odvrátiť iba úprimným vyznaním a oľutovaním hriechov a modlitbou. Následne z *Textu*, čiže z verša: *Mnoho semene wyneseš na pole (k rozsýwánj) ale málo shromážďš, nebo sžerau to kobyly.* (Piata Mojžišová kniha 28, 38) vyberá kľúčové slovo, na ktorého základe formuluje tému kázne – *Přístup: Kobyly gakožto wogsco I. Božské. II. Mocné. III. Sskodliwé. IV. Hodně zaslawžené: které wssak po V. skrze prawě pokánj, a wraucý modlenj může býti přemnožené.* Vo *Výklade* sa vracia ku konceptu kázne a nastolenú problematiku rozvádza podrobnejšie. V tejto tematickej zložke je najlepšie vidieť logickú postupnosť Mezibrodského uvažovania a výber uplatnených argumentov. Časovú udalosť posudzuje z troch hľadísk: z duchovného hľadiska, z hľadiska historickej skúsenosti a z hľadiska jej priamych účastníkov. Konštitutívnymi prvkami výkladu nie sú len biblické texty, ale vzhľadom na praktické potreby poslucháča sú oporou aj iné výroky učených autorít a svedectvá. V tomto sa Mezibrodského postup zhoduje s Markovičovou autorskou stratégiou. Preto kázeň zaradujeme k biblicko-praktickému kázňovému smeru.²⁰

V prvej časti výkladu sa Mezibrodský zaoberá charakterizáciou kobyliiek. V duchovnom zmysle ich definuje ako Božie vojsko, ktoré poslušne vykonáva Božie rozkazy a má svoje stále miesto v pozemnom vojsku (*wogsco žiwelnj a zemské*). Božský pôvod kobyliiek, ktorý sa prejavuje v nadprirodzenej moci a sile, vidí v kontrapunkte s ich fyzickým vzhľadom, s drobným, krehkým a slabým telom. Pri opise vonkajších znakov nejde do podrobností, na rozdiel od Markoviča, ktorý znázornil kobyly tak dôkladne a presne, že sa dali ľahko identifikovať. Inváziu kobyliiek zdôvodňuje Mezibrodský Božím poverením. Toto tvrdenie podopiera autentickou skúsenosťou. Naivná predstava, že kobyly uhynú vplyvom veľkého vetra a chladného dažďa, bola hneď vyvrátená, lebo čerstvo vyľahnuté kobyly v priebehu jednej noci spásli takmer všetko obilie na poliach a pokosenú trávu v lese a dokonca zaútočili aj na obyvateľov. *Gsau kobyly wogsco mocné a sylné. Sýce před očima nassima, (zwlásstě když z wagec wypadly, a gichž mnoho tisýc na malém mjstě sme widěli, a za gisté sme drželi, že od welikých wětrů a dėsstě studeného zahynau,) zdagj se býti kobyly chatrné, ničemné a nemožné čerwjčky, kterých žádný se nemá obáwati. Ale zkussenost opravdivá wazuje, že ony gsau wogsco Božj mocné a sylné, poněwáž w krátkém času netoliko osenj mnohých d'edin na předoznámeném poli herčekém sežraly, ale*

¹⁹ Mnoho osiva vyseješ na poli, ale málo zožneš, lebo ho obhryzú kobyly.

²⁰ O triedení kázňových smerov pozri bližšie Michalko, J.: Kázňové smery. Bratislava: Cirkevné nakladateľstvo, 1955, s. 25.

y tráwu na horách Bakoňských giž skosenau, a w hromadách složenau, přes jednu toliko noc z wětšj částky zhaubily. Ano co wjce, lidem, kteří toho času na poli byli, tanistry, z koňských vlasů vpletené, žráti počjaly. Kteraužto moc a sílu, oni ne od sebe samých kauzedlnjků neb čarodegnjků, ale od samého Boha magj, který ge tak zbrogné a zmužilé činj, že na žádného člowěka nic nedbagj, aniž se kterého Pána, Groffa, Krále neb Cýsaře bojí. O presvedčivost' a pôsobivost' svojho kazateľského prejavu sa Mezibrodský usiluje amplifikáciou textu. Aby nezvyčajnú silu kobyliiek zvýraznil ešte viac, ilustruje ju dvoma exemplami o rovnako agresívnom hmyze, o muchách. Epizódka od gréckeho prozaika Claudia Aeliana (*Varia historia*) hovorí o obyvateľoch Megary, ktorých z mesta vyhnali muchy. V druhom prípade Mezibrodský odkazuje na talianskeho kardinála a cirkevného historika Ceasaria Baronia (*Annales ecclesiastici*), od ktorého preberá správu o zázraku, ktorý sa udial v španielskej Girone (1285).²¹ Keď francúzski vojaci otvorili hrob biskupa Narcisa, vyletelo z neho veľké množstvo múch, ktoré útočili na nich tak zúrívo, že väčšinu z nich usmrtili.

Krátke historické exkurzy vo funkcii exempli aplikuje Mezibrodský aj pri objasňovaní deštruktívneho pôsobenia kobyliiek na rôzne druhy rastlinstva. *Ach! tu s podiwenjm welikým widjme a slyssjme, kterak oni netoliko stromům polnjm raucho gegich zelené odgjmajj, a neywětšj duby w horách oblaupujj, ale y winnicech a sstěpnjcech, kamkoli posedajj, ratolesti pod sebau lámau, owoce sežjrajj, a holé stromy, gako něgaké metly po sobězanecháwajj.* Ešte väčší rešpekt pred agresiou kobyliiek chce vzbudiť svedectvami o existencii rôznych druhov kobyliiek, ktoré sa v minulosti objavili v Čechách a vo Francúzsku. L. P. 1473. *zgewily se kobylyky w České zemi weliké co wrabec, sežraly wssecko, cokolwěk na poli bylo. Opět 1527. se středu po na Nebewzetj P. Marye, a potom za mnoho dnj pořád, přiletělo do Czech s Litwy skrze Polsko tolik kobylek o čtyřech křjdlách, že téměř po wssj zemi s hr̃motem létaly, a weliké sskody na laukách, poljch, y winnicech a sstěpnicech zdělaly: nebo kamkoli wpadly, tu wssecko owoce, tráwu, a osenj stráwily. Tak též y we Francauzské zemi L. P. 874. se zgewily kobylyky o ssesti křjdlách rozličné barwy, a nechály na poli za tolik, coby se w hrsti provkázati mohlo.* Odkazmi na giné žalostné příklady v príručkách nemeckých humanistických vzdelancov Andreasa Hondorffa (*Promptuarium exemplorum*) a Wofganga Franza (*Historia animalium sacra*) dáva recipientom (najmä kazateľom) podnety k ďalšiemu skúmaniu tohto nezvačajného úkazu. Krátko informuje aj o situácii v Uhorsku, ktorého obyvateľia sa s ničiteľskou silou kobyliiek v minulosti stretli mnohokrát (v rokoch 1348, 1542, 1661, 1684 – 1686, 1709). Trestajúcu silu kobyliiek napokon pripodobňuje k osmanskej expanzii, ktorá pôsobila v Uhorsku mimoriadne deštruktívne: *Kobylek přirozených, podlé zásluh nášich trpělivě snášeti neodporujeme; ale před kobylykami tureckými uchovej nás, milý Pane, a nedopouštěj, abychom s časným zbožím, o věčný poklad přišli.* Rovnaký motív je prítomný aj v Markovičovej skladbe: *Bůh od zlých kobylek varůj, / i od Turka, neb jakéhokoli hůle násilníka.*

Mezibrodský vysvetľuje, že Boh nemá v úmysle zničiť kobylykami všetku úrodu a obživu, len chce priviesť k pokániu. Ale varuje, že ak nedôjde k náprave v konaní a postojoch, dopustí ešte väčší trest. *On Otcowským způsobem nás sswihati začjná. On předně bige na kuchyni a na sklep (a neb na piwnicy) t. g. odjímá neyprw chléb wezdegssj a nápoj potřebný, a hledá nás na ten způsob k prawému pokánj, a k poznánj hr̃jchů nassjch přiwěsti; ale, když widj, že poplepssenj žádného nenásleduge, gesstě wětšj pokuty na nás dopausstj. Ach! kdyby kobylyky tyto, wjc swobody od Stwořitele a Pána swého, Boha wssemaucýho dosáhly, ne semeno toliko, ale y nás samé welmiby snadno sežrati a zhubiti mohly.* Kobylyky sú znamením ďalších pohrôm: vojny, drahoty, hladu a moru. Na ilustráciu týchto hrozieb Mezibrodský opäť vyberá príklady

²¹ Mezibrodský uvádza rok 1286.

z historickej pamäte európskych krajín. Po nálete kobyliiek sa v Čechách (1542) objavili španielske vojská a v Uhorsku sa začala vojna s osmanskými Turkami (1663). Hlad nastal v Miláne, keď ho obliehali Francúzi (1527); v Čechách, keď nemecký kráľ Rudolf I. Habsburský porazil českého kráľa Přemysla Otakara II. (1278)²² a tiež v čase mocenského zápasu s Otom V. Braniborským (1283). Morovú nákazu ako dôsledok hladu ilustruje Mezihradský naturalistickým výjavom nepriateľmi obliehaného Jeruzalema, ktorého obyvatelia boli donútení hľadať obživu aj na nečistých miestach a konzumovať zakázané, nečisté živočíchy. *Tak w čas obleženj Geruzaléma židé ty wěcy žraly, kterýchžby ani ta nerozumná howada žráti nechtěla. Ach! tu mnozý kůry se stromů zdjrali, pásy, střewjce, otrusky ze starého sena za pokrm měli. Mnozý smeti zbýrali a gedli. Mnozý y w nečistých zachodjch pokrmů hledali, některj leyňa lidská, ginj leyňa krawská w vstech měli a gedli: ginj y hady, myssi, pawauky, a giné gedowaté zeměplazy žrali, Odkudž na hlad takowý, a pokrm gedowatý, musý bez wssj pochybnosti, mor následowati. Tento úryvok Mezihradský prebral zo spisu Historia o hrozně a strašlivě zkáze... Jeruzalema (asi 1617) od kalvínskeho kazateľa Havla Žalanského-Phaětona, ktorý v dolnozemskej prostredí patril medzi autorov s obľubou čítaných ešte v prvej polovici 20. storočia. Rozšírenie morovej nákazy nespája Mezihradský len s nedostatkom potravy, ale ju pripisuje tiež kobyľkám, ktorých aktivitu v tomto smere popisuje s ohľadom na praktické potreby komunity vecne: *A bytby y hlad takowý mor nepředcházel, však kobyľky swým hnojem, a mžau neb wlahau swau gedowatau, která gim vstawičně z vst wymoká, welmi snadno zemi nassi a powěťřj nakazyti mohau, že netoliko na lidi, ale y na dobytek, který po zemi, a ze země swau žiwnost vyhledává, mor připadnauti může.**

V druhej časti výkladu Mezihradský identifikuje príčiny krízového stavu. Konštatuje, že cestu kobyľkám do Uhorska otvorili jednoznačne hriechy a neprávosti jeho obyvateľov. Hoci ich svojvoľné a úmyselné zotrvávanie v hriechoch musí Boh potrestať, nechce ich zahubiť. Toto tvrdenie dokladá výrokom zo starozmluvnej knihy Amos (4, 9),²³ ktorý pre väčšiu presvedčivosť voľne reprodukuje. *Gako sám Hospodin mluví: Bil sem was suchem rzý, hognost, kterauž přinassely zahrady wásse a winnice wásse, y fjkowj wásse y oliwowj wásse pogedly hausenky: a wssak ste se neobrátili ke mně. Gakoby řekl: Gá nerád wás bigi a trescy, ale vy sami mne k tomu ponaukáte, a powzbuzujete swým nekagjcým a bezbožným žiwotem, a bud' že na wás posílám rozličné rány a pokuty, wssak předce žádného polepsšenj newidjm, a protož čjm dále, tjm wětssj pokuty gisté očekáwati máte, ano y oheň věčný, gestliže se včas milosti neobráťtje. Účinok výpovede zosilňuje výrokom Plinia staršieho (*Naturalis historia*), ktorý pokladá kobyľky za „mor rozhnevaných bohov“ (*pestem irae deorum*).*

V anamnéze krízového stavu pokračuje Mezihradský rozlíšením páchaných hriechov. Za najväčší hriech označuje potupovanie a zľahčovanie Božieho slova znamenajúceho záchranu ľudstva. Kladie otázku, či nie je spravodlivé, ak Boh odníma telesný pokrm ľuďom, ktorí znevažujú duchovný pokrm a prenasledujú učiteľov náboženstva. Ako druhé najčastejšie previnenie proti príkazom Boha menuje lakomstvo a túžbu po zisku. Uvádza príklad z praktického života. O pokrm prichádzajú aj bohatí ľudia, ktorí si cenia viac hnutelný majetok (zlato, striebro) ako nehnuteľný (úrodné polia). V čase drahoty sú potrestaní tým, že musia vynaložiť všetky svoje prostriedky na obživu. Tretím priestupkom, pre ktorý Boh posielá kobyľky, je honosný život a pýcha.

Vidíme, že Mezihradský sa nevyhýba ani sociálnej kritike, ktorou nemieri len na majetných ľudí, ale jej prekvapivo podrobuje aj mestskú komunitu, ktorej vyčíta, že prestáva dodržiavať

²² Mezihradský uvádza nesprávne Otakara III.

²³ Bil som vás sneťou a hrdzou, / vysušil som vaše záhrady a vaše vinice, / vaše figovníky a olivy obžrali kobyľky, / a predsa ste sa neobrátili ku mne / - znie výrok Hospodina.

spoločenskú etiketu, neochraňuje slabších, zanedbáva starostlivosť o núdzných, vedie výstredný a bezbožný život. *Gak smrdj a páchne wssecko od pýchy marné zwlássť w welkých městech, kdežto žádného rozdílu nenj mezy paňemi a služebnými děwkami? Gak weliké nemilosrdenstwj snásseti musj vbohá chudoba? Kdo gest, genžby se gj vgal? Kde gsau pěstaunowé a chowačky chudých wdow a syrotků? A neb kdo chce ge zastati a gim pomoci dáti? K tomu, gak hanebně dary Božj a aurody zemské obžerstwj, opilstwjm a giným bežbožným způsobem se mrhagi? Ach! gak mnozj lidé pokrm od stolu pozůstalý, ráděgi psowi, nežli chudobnému žebrákowi dáwagj a přegj.*

V poslednej časti výkladu Mezibrodský poskytuje návod, ako možno pokoriť obávaného a mocného nepriateľa oplývajúceho nadprirodzenou silou. Vyvracia predstavu, že nad kobyľkami sa dá zvíťaziť ľudskou silou a s použitím obvyklých prostriedkov (streľba, hluk, krik, bubon). Toto úsilie pokladá za márne a zbytočné, ba dokonca hriešne, lebo sa naň viažu ďalšie hriechy, ktorými sú kliatby a hnev. *Mocj nassj dosti sme v tom zkussovali, a probowali, když sme rozličné gárky kopali, ge do nich zaháněli, a střelbau, zwukem, křikem, bubnem, a giným rozličným způsobem strassili. Ale co sme vykonalj? Rozvažtež sami, zdaliž násse vsylowánj nebylo daremné a prázdne, a přitom y hrjšně, když mnozj zlořečili, ginj pak swého obljbenj a neb rozkosse w tom blázniwém křiku hledali.* Úvahu zakončuje konštatovaním, že správne východisko tkvie v skutočnom pokání a vo vrúcnnej modlitbe, prostredníctvom ktorých si možno získať priazeň Boha, ktorý jediný dokáže útoky kobyľiek zastaviť. *Ach! gistě, Neymilegssj! gedenkaždý z nás vznati musj, že moc a sýla násse gest nemožná k vyhlazenj wogska toho sskodliwého. A protož giného prostředku k tomu hledati, a cestu ginau před sebe wzyti musjme, totiž: Pravě pokánj, a wraucyj modlenj, které gest mocné Boha k tomu nakloniti, aby wogsko toto sskodliwé od nás milostiwě odwrátil, a ge do hlubokosti mořské zahnal a zatopil. Nebo na giný způsob rány této od nás neodwrátjme, než skrze pravě pokánj, a wraucyj modlenj.*

Pri znázornení krízovej situácie, ktorú predstavuje reálna udalosť – prílet kobyľiek, Mezibrodský vychádza z hodnotového rámca evanjelickej konfesie, ktorú reprezentuje, čo sa navonok prejavuje v štruktúre jeho kazateľského prejavu a v použití jazyka. Text kázne koncipuje v duchu štýlového synkretizmu tak, aby plnil informatívnu funkciu a zároveň bol aj emocionálne a esteticky pôsobivý. Znázornenie časovej udalosti chápe ako príležitosť poukázať na devalváciu tradičných kresťanských hodnôt a morálky. Cestu k náprave vidí v náboženskej disciplinácii.

Стихийное бедствие как шанс на исправление

Эрика Бртанева

При изображении критической ситуации, основанной на реальном событии – нашествии саранчи, – Б. Ме-зибродски исходит из системы ценностей евангелической конфессии, представителем которой он является; это проявляется в структуре проповеди и в использовании языка. Он рассматривает данное событие в трех аспектах: с духовной точки зрения, с точки зрения исторического опыта и с перспективы участников происшествия, поэтому основными элементами изложения проблематики наряду с библейскими текстами являются изречения мыслителей и свидетельства современников. Текст проповеди он составляет в духе стилевого синкретизма так, чтобы он выполнял информативную функцию и вместе с тем затрагивал адресата эмоционально и эстетически.

Это конкретное событие Ме-зибродски понимает как шанс показать девальвацию традиционных христианских ценностей и морали. Он подает анамнез критической ситуации, ее причиной он считает грехи и пороки населения Венгрии: поношение и дискредитацию Божиего слова, алчность и жажду корысти, стремление к роскоши и гордыню. Не избегает он и социальной критики, которой резко подвергает местное сообщество. Путь к исправлению проповедник видит в усилении религиозной дисциплины, в отказе от плохих поступков и в молитве.